

[princ. S. XIX, Febrer-Cardona, men.; *DFgra.*, mall.; molts som testimoni que el doctor Isidor Macabich que fou sempre el d'Eivissa rebutjava tota altra forma; *arxiprest* és una ultracorreció que s'esmunyí indocumentada en el *DAG* i respectada per lexicògrafs posteriors, que potser convindria corregir, del fr. *archiprêtre*, format amb la forma d'origen francès *preste* (fr. antiq., avui *prêtre*), provinent del ll. PRESBYTER 'prevere'; la forma genuïna *arxiprevere* també s'usà antigament (doc. ross. de 1448); *arxiprestat* [1803, 10 Belv.; Febrer-Cardona]; *arxiprestal* adj. [Alcover], i substantivat +l'*arxiprestal* com a nom d'una església de rang quasi catedralici, civ., etc.

Arxiota [1704] o *arxota* [*Damen.*, *DAG.*], alteració del cast. *achiote*, que ve de l'azteca *āciotl* (*DCEC*).

Arxitrau, V. *arquitrau* (TRAVAR)

ARXIU, pres del ll. tardà *archivum*, i aquest, del gr. ἀρχεῖον 'residència dels magistrats', 'arxiu', derivat d'ἀρχή 'comandament', 'magistratura'. □ 1.ª doc.: 1399, BMetge.

En el sentit estrictic i propi, en vells docs. del municipi barceloní, com en un de c. 1460 «en la casa de l'*archiu*, on estan reservats los llibres» (*Ardits* II, 192). Figuradament s'usava en el sentit de 'confident discret de moltes intimitats': «de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mals e béns haveu tenguts, yo-n só stat *archiu*», *Tirant* (Ag. II, 14); d'on després 'dipòsit d'idees': «cansar no-us vullau, archiver, / ne perdre temps en tal *archiu*» en la *Dansa de la Mort de Pere MCarbonell* (Aguiló, *Cançoneret*, 17), sovint pejoratiu: «aqueixa tua idola --- font de vicis e *archiu* de mentides», *Somni* de BMetge IV (més *DAG.*, *DBal.*, 35 *AlcM*); hi ha alguna desviació semàntica més recent d'interès, com 'apèndix molt desenvolupat de dades calculades o estadístiques', del qual se serveix OPou (a. 1575) (junt amb l'acc. general i estricta, p. 91): «los antichs usaren de les drachmes y mines --- de les quals ja se'n ha parlat en lo *archiu*, tractant de la valor de monedes antigues» (p. 212). No és, doncs, estrany que en terra valenciana s'usi vulgarment aplicat als noms i dades mantingudes des d'antic en l'ús popular: en indicar-me partides de nom antic m'ho digueren sovint en la zona Xúquer-Benicadell en enquestes toponímiques: «açò és *arciu* vell!», si volien posar-ho en valor (p. ex. a Palomar, 1962).

DERIV.: *Arxivar* [1497, Carbonell]; *arxivador*, *arxivament* [1609]. *Arxiver* [1497, Carbonell, supra], 30 abans també *arxivari* o *arxivista* [1839, Lab.].

AS, 'cara del dau marcada amb un sol punt', 'carta que porta el número u en cada un dels colls', del llatí AS, ASSIS, 'unitat monetària fonamental entre els romans'. □ 1.ª doc.: S. xv.

En dos textos de la fi del segle apareix cada una de les dues acs. que he indicat (*AlcM*). En el *Tirant de Martorell* la frase «voleu posar les nostres vides a joch de un *tria l'as*: bé mostrau que us costen poch 60

de criar» (Ag. II, 215), sembla ser una manera de dir 'un arribista', 'un home que s'ho juga tot en una carta per guanyar de pressa'. Es recordava també l'acc. monetària romana: «quadrans, sextula, y per ventura algunes altres parts de *as*, que no foren totes moneda», OPou, *ThPu*, 147, que usa també sovint allí mateix el plural *assos*, amb -ss-, etimològica, després reemplaçat per *asos*. Res a veure amb això *as de Sant Martí*, com es diu vulgarment en alguns llocs (Llofriu, *AlcM*) per dissimilació de les *r* en *ar-de-St-Martí* (< *ar d-*); encara menys es tracta d'un antic cas recte *arcs*, com va fantasiar algun filòleg inexpert, o d'*ase* d. S. M. de formació popular d'aquell a Centelles (Barnils). *As de guia* com a nom dels caps de corda amb què es formen les gasses de fermar en les naus, deu ser el mateix mot, com també suggereix el complement aclaridor *de guia*: en el sentit de 'cap, punta dirigent'.

Asà, grafia segurament errada per *ases* pl., cf. gascò *saumet* 'ase' i 'biga' (les notes lexicogràfiques de Barnils com aquestes de Fraga són atapeïdes de tals errors, sovint agreujats per còpia de Griera i per malentesos de l'un i de l'altre, car no se sap quin dels dos era més descurat).

ASAFÈTIDA, pres del b. ll. farmacèutic *asa foetida* (o *assa foetida*) id., compost amb el ll. *foetidus* 'pudent' i el persa *aze* 'planter'. □ 1.ª doc.: S. xv; *assa fétida*, Febrer-Cardona.

També s'ha dit traduïnt-ho *asapudenta* [1868, *SLit-Costa*].

ASAFIA, pres del gr. ἀσάφεια 'obscuritat', ἀσαφής 'indistint'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*.

Asalt, *asaltar*, *asaut*, *asautar*, V. *altar* v.

ASBERG, 'cota de malles que cobria fins al cap', del germànic HALSBERG, 'protecció del coll', compost de HALS 'coll' i BERGAN 'cobrir' (cf. al. *verbergen* 'amagar', a-al. ant. *bërgan*, ags. *beorgan*, gòt. *baïrgan* 'servar, protegir'). □ 1.^a doc.: docs. des de 1094; *a(l)šberg* en docs. en baix llatí, 1040, 1054 (Bast-Bass., 92).

Uno alspergo surt dues vegades en un doc. baixllatí de la Seu d'Urgell (*BABL* VI, 388), *alsperg* en un del Pallars d'entre 1094 i 1110 ib. VII, 106); «acomodamus <'prestem'> tibi uno *alspergot* et unas bradoneras» dos cops en un de 1151 dels templers de Corbins¹ (Miret i Sans, *El més antic text lit.*, p. 16); «uno *auzberga* --- isto *auzberg* --- *abusberg* ---» en un altre dels mateixos templers, de 1164 (ibid.); «dimito unum mulum et unum *auzpergum* que debet michi G. de Cervaria» (a. 1212, id. Miret, *TemplH*, 162, n. 1); «un *açperc* ab cammayl et dos elms» en un d'allí mateix de l'a. 1299 (*BABL* VI, 72); «arreats ab *azperc*s et ab perpunts et ab escuts» en un de Tàrraga d'entre 1293 i 1300 (*BABL* VII, 232).

Interessa observar que mentre la forma literària catalana és amb -b-, aquesta variant amb -p- apareix tan